

طراحی مدل جامع خصوصی سازی و واگذاری بنگاه‌های دولتی در ایران با رویکرد خط‌مشی‌گذاری: صنعت پتروشیمی

عادل آذر^{۱*}، رحمت‌اله قلی‌پور^۲، سید مهدی الوانی^۳، اکبر کمیجانی^۴، اسفندیار محمدی^۵

- ۱- استاد گروه مدیریت دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
- ۲- دانشیار گروه مدیریت دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران
- ۳- استاد گروه مدیریت دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران
- ۴- استاد گروه اقتصاد دانشکده اقتصاد، دانشگاه تهران، تهران، ایران
- ۵- دانشجوی دکتری مدیریت دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران

پذیرش: ۸۹/۶/۳

دریافت: ۸۹/۳/۲۵

چکیده

از اواخر دهه ۱۹۷۰ خصوصی‌سازی^۱ به‌عنوان یک هدف غالب در سیاست‌های کلی دولت‌ها درآمده است و هر کشور بنا بر شرایط خاص خود مدلی خاص را از خصوصی‌سازی دنبال کرده است. هدف تحقیق حاضر طراحی مدلی جامع و مناسب برای خصوصی‌سازی و واگذاری بنگاه‌های دولتی در ایران با رویکرد خط‌مشی‌گذاری است که ضمن توجه به قوانین و سلسله مراتب آن‌ها در کشور استراتژی‌های مناسب واگذاری را ارائه دهد. در این مدل، خصوصی‌سازی بر محور دو مجموعه از اهداف قرار گرفته است:

- ۱- اهداف مالی بنگاه (اهداف خرد)
- ۲- اهداف مصلحت عامه (اهداف کلان)

اولی شامل بهره‌وری، رقابت و سودآوری بوده و دومی شامل اشتغال، محیط‌زیست، رفاه عمومی و عدالت است. با توجه به این اهداف، راهکارهایی برای آماده‌سازی بسترهای خصوصی‌سازی در کشور شامل شفاف‌سازی در واگذاری‌ها، ایجاد امنیت سرمایه‌گذاری، وضع و اصلاح قوانین و مقررات، ایجاد محیط رقابتی، تحقیق و توسعه، تقویت بازار بورس، ارزیابی و تجدید ساختار شرکت‌ها، ایجاد نهاد غیر دولتی نظارتی مطرح شده است و براساس این الزامات، دو استراتژی عمده خصوصی‌سازی، یعنی جذب سرمایه‌گذاری خارجی و عرضه سهام در بورس اوراق بهادار پیشنهاد شده و نظارت دولت، مجلس، مجمع تشخیص مصلحت نظام و نیز نظارت رسانه‌ها و نهادهای غیر دولتی بر فرایند خصوصی‌سازی در نظر گرفته شده و در پایان ارائه گزارش عملکرد از فرایند خصوصی‌سازی از عناصر مدل شناخته شده است.

کلیدواژه‌ها: خصوصی‌سازی، بنگاه دولتی، خط‌مشی‌گذاری، بخش عمومی، بخش خصوصی.

۱- مقدمه

خصوصی‌سازی بعد از موج اولیه فروش دارایی‌های دولتی در بریتانیا در اوایل دهه ۱۹۸۰ با برنامه‌های خصوصی‌سازی در دیگر کشورها پدیدار شد [۱، ص ۱۹۸]. تجربه عملکرد غیر کارای دولت در اقتصاد و همچنین بازنگری سایر کشورها به مقوله خصوصی‌سازی (که حرکت‌های آن‌ها شواهدی بر ناکارایی فعالیت‌های بخش دولتی بود) زمینه را برای بازنگری در میزان دخالت دولت در اقتصاد فراهم آمد؛ به طوری که در ایران نظام اقتصادی در قالب برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اهداف میان مدت اقتصادی را در کلیه زمینه‌ها از جمله موضوع خصوصی‌سازی تدوین و تصویب کرد [۲، ص ۲۵ و ۲۵ صص ۱۰۶-۸۰].

۲- بیان مسأله

نظر به مسائل مهمی مانند جهانی‌شدن و ایجاد محیط رقابتی و کوچک‌سازی دولت‌ها، در کشور ما نیز بیش از پیش نیاز به مقوله خصوصی‌سازی و ارتقای کارایی بنگاه‌ها احساس می‌شود. اما قبل از اجرای هر نوع سیاستی در زمینه خصوصی‌سازی، نیاز به مطالعه امکان‌سنجی است.

بررسی‌هایی که تاکنون در این مورد صورت گرفته است، بیشتر به جنبه‌های کارایی و اقتصادی مسأله پرداخته‌اند. در این تحقیق سعی شده است تا ضمن بررسی جنبه‌های اقتصادی خصوصی‌سازی، جنبه‌های مصلحت عامه نیز بررسی شود.

۳- ضرورت، اهمیت و هدف تحقیق

نظر به تأکید قوانین و خط مشی‌های موضوعه در کشور از جمله سند چشم‌انداز ۲۰ ساله، سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و قوانین برنامه‌های توسعه بر خصوصی‌سازی و کاهش تصدی‌گری دولت، این مطالعه گامی در جهت بررسی امکان‌سنجی و اجرای هر چه بهتر واگذاری‌ها می‌باشد و هدف آن ارائه مدلی مناسب برای خصوصی‌سازی در کشور است.

۴- سؤال‌های تحقیق

سؤال اصلی تحقیق عبارت است از این که مدلی مناسب برای خصوصی‌سازی و واگذاری بنگاه‌های دولتی در ایران با رویکرد خط‌مشی‌گذاری کدام است و متغیرهای آن کدام‌اند؟ متغیرهای مدل مفهومی براساس ادبیات تحقیق و شواهد مطالعاتی تعیین شده‌اند و در بخش یافته‌های تحقیق مشخص و نتایج آزمون آن‌ها بررسی می‌شود. این متغیرها به تعداد ۳۹ متغیر در قالب ۷ بعد شامل ابعاد سیاست‌گذاری، اهداف مالی، اهداف مصلحت عامه، الزامات خصوصی‌سازی، استراتژی‌های خصوصی‌سازی، نظارت نهادها بر خصوصی‌سازی و تهیه گزارش عملکرد از فرایند خصوصی‌سازی می‌باشند.

۵- ادبیات موضوع

خصوصی‌سازی به مجموعه‌ای از اقدامات گفته می‌شود که در قالب آن، سطوح و زمینه‌های گوناگون، کنترل یا مالکیت و یا مدیریت از دست بخش دولتی خارج و به دست بخش خصوصی سپرده می‌شود [۳، صص ۱۱۱-۱۱۰]. خصوصی‌سازی عبارت است از انتقال بنگاه‌های موجود

تحت مالکیت دولت به مالکیت بخش خصوصی [۴، ص ۲۹۷] یا هر نوع انتقال مدیریت یا مالکیت از بخش دولتی به بخش خصوصی [۵، ص ۲]. تفکر نهادهای مالی بین‌المللی و اقتصاددانان بازار آزاد آن است که دولت باید خود را متقاعد به تنها تنظیم مقررات کند و مالکیت شرکت‌های صنعتی و سودآور را به بخش خصوصی واگذار نماید [۶، ص ۱].

هدف خصوصی‌سازی در ساده‌ترین شکل آن گردش یا انتقال دارایی از یک سازمان غیرانتفاعی به مالکیت خصوصی برای اطمینان به تداوم و حفظ دارایی است [۷، ص ۴]. خصوصی‌سازی به معنای حذف یارانه‌های دولتی به بخش خصوصی است [۸، ص ۱]. به‌طور کلی اهداف خصوصی‌سازی عبارتند از:

۱- شتاب بخشیدن به توسعه اقتصادی؛ ۲- بهبود رقابت‌پذیری؛ ۳- شفاف‌کردن تجدید ساختاری و مدرنیزه کردن شرکت‌ها؛ ۴- توسعه بازار سرمایه؛ ۵- کارایی عملکرد؛ ۶- تشویق به سرمایه‌گذاری خارجی و کارآفرینی؛ ۷- افزایش اشتغال؛ ۸- بهبود استانداردهای زندگی؛ ۹- کاهش بودجه دولت و توانایی آن در جهت توسعه سرمایه‌گذاری در امور زیر بنایی؛ ۱۰- بهبود بهره‌وری دستگاه‌های دولتی؛ ۱۱- بهبود ارائه خدمات [۹، صص ۸۶-۱۱۰:۷۰].

انواع روش‌های خصوصی‌سازی نیز به شرح زیر است:

۲- خصوصی‌سازی از طریق فروش سهام به عموم مردم: در این روش انتشار سهام بنگاه به عموم مردم صورت می‌گیرد؛ یعنی بنگاه به‌صورت شرکت سهامی عام در می‌آید. این روش یکی از متداول‌ترین روش‌های واگذاری مالکیت در بیش‌تر کشورها است. بهترین ابزار عملی برای اجرای این روش مکانیزم بازار بورس اوراق بهادار است.

۳- خصوصی‌سازی از طریق مذاکره و مزایده به سرمایه‌گذاران خاص: این روش در کشورهای کوچک با بازارهای سرمایه کم‌تر توسعه یافته معمول است و در مورد شرکت‌های ناکارآمد توجیه دارد که به دانش فنی در زمینه فنی و مدیریت نیاز است. این روش مشکلاتی نیز دارد از جمله نحوه انتخاب خریداران، تعیین قیمت عادلانه و بیکاری کارکنان واحدها بعد از واگذاری، خطر حاکمیت و نیز تمرکز درآمد و کنترل افراد، شرکت‌ها و مؤسسات از جمله بانک‌ها.

- ۴- خصوصی‌سازی به روش قرارداد: این روش در واقع یک جایگزین برای روش‌های قبلی فروش سهام به سرمایه‌گذاران خصوصی است. یک شیوه این است که مدیر شرکت برای مدت مشخصی در اختیار مدیران بخش خصوصی قرار داده می‌شود که تجربه مدیریتی فنی داشته باشند و برای بنگاه‌هایی که علاوه بر سرمایه به دانش بالایی نیاز دارند، مناسب باشد [۱۲، ص ۴۲۶-۴۲۳؛ ۱۳، ص ۱۰۸]. شیوه دیگر این است که از طریق مزایده حق ارائه خدمات براساس یک قرارداد به بخش خصوصی داده شود [۱۴، صص ۲۱-۲۰].
- ۵- خصوصی‌سازی از طریق فروش سهام شرکت به مدیریت و کارکنان: این روش برای بنگاه‌های دولتی توجه می‌شود که در شرایط سخت مالی و اقتصادی هستند اما مدیریت کارآمدی دارند و مستعد قرار دادن شرکت در مسیر درست هستند.
- ۶- خصوصی‌سازی از طریق کوپن^۲ (خصوصی‌سازی کوپنی): در این روش همه شهروندان به نسبت برابری کوپن یا گواهی سهام دریافت می‌کنند که در آینده صاحب آن سهام شوند. این روش با هزینه پایین و به سرعت انجام می‌شود و همه آحاد جامعه در خصوصی‌سازی مشارکت می‌کنند و مشروعیت سیاسی آن بالاست [۱۲]. کوپن زمانی کارایی دارد که توزیع آن و مراکز مبادله به آسانی قابل دسترس باشد و یک نظام اداری شایسته برای توزیع و ثبت‌نام وجود داشته باشد [۱۵، ص ۲۷].
- ۷- خصوصی‌سازی از طریق فروش دارایی‌ها و اموال شرکت: در این روش سهام شرکت عرضه نمی‌شود بلکه دولت اموال و دارایی‌های شرکت را به‌طور مستقیم در معرض فروش به بخش خصوصی قرار می‌دهد.
- ۸- تجدید ساختار و تفکیک واحدهای دولتی به‌منظور خصوصی‌سازی: در این روش شرکت مورد نظر به چند قسمت تفکیک می‌شود و بخش‌های جدا شده با هویتی مستقل در معرض فروش قرار می‌گیرد. این روش در بسیاری از کشورهای در حال توسعه استفاده می‌شود.
- ۹- سرمایه‌گذاری جدید بخش خصوصی در واحدهای دولتی: این روش برای افزایش سرمایه شرکت از طریق جذب سرمایه بخش خصوصی اعمال می‌گردد. در این روش دولت مالکیت سهام

خود را از دست نمی‌دهد و مالکیت دولت در شرکت به تدریج کم می‌شود [۱۶].

مطالعات متعددی در کشورهای مختلف جهان در مورد خصوصی سازی و خط مشی‌گذاری در زمینه آن صورت گرفته است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱- مطالعه یل‌دان ارنیک^۲ در مجله شبکه جهانی خط‌مشی با عنوان ارزیابی تجربه خصوصی سازی در ترکیه با رویکرد اجرا، سیاست‌ها و نتایج عملکرد نشان‌دهنده شروع برنامه اصلاح ساختاری در سال ۱۹۸۰ تحت هدایت و پیشنهاد صندوق بین‌المللی پول (IMF)^۳، بانک بین‌المللی ترسیم و توسعه (IBRD)^۴ بوده است. خصوصی سازی در ترکیه تحت برنامه‌های فوق در سال ۱۹۸۶ شروع شد که مبتنی بر کارایی اقتصادی است. این مطالعه در صنایع پتروشیمی آهن و فولاد انجام شد. براساس آن روش‌های خصوصی سازی در ترکیه عبارتند از فروش بلوکی سهام، عرضه از طریق بورس و فروش مستقیم دارای‌های دولت [۱۷، صص ۳-۳۰]. غلامرضا حیدری مدلی را برای خصوصی سازی در ایران- صنعت برق طراحی نموده است که مالکیت، بهبود و ارتقای سیستم مدیریت و در نهایت کنترل را از جمله مؤلفه‌های اصلی مدل قرار داده است. در این مطالعه عوامل اجتماعی، سیاسی و فرهنگی به اندازه عوامل اقتصادی مهم قلمداد شده‌اند [۱۸].

۲- مطالعه ژانگ^۵ و پارکر^۶ در مورد تأثیر زنجیره خصوصی سازی، رقابت و اصلاحات مقرراتی در صنعت برق ۲۵ کشور در حال توسعه برای سال‌های ۲۰۰۱-۱۹۸۵ انجام شده است که نشان می‌دهد ایجاد یک مؤسسه قانونی مستقل و ایجاد رقابت قبل از خصوصی سازی برای افزایش ظرفیت و بهره‌وری تولید برق ضروری است [۱۹، صص ۳۷۹-۳۵۸]. مطالعه دی سوزا^۷ و دیگران در مورد ۱۲۹ شرکت خصوصی شده از طریق انتشار سهام از میان ۲۳ کشور عضو OECD^۸ نشان از بهبود عملکرد شرکت‌ها بعد از خصوصی سازی بوده است [۲۰، صص ۷۴۷-۷۶۶].

۳- فیشر^۹ و دیگران مطالعه‌ای را در مورد فرایند خصوصی سازی در شیلی با عنوان تأثیرات خصوصی سازی بر شرکت‌ها و رفاه اجتماعی در مورد ۳۳۷ بنگاه ۲۰۰۰-۱۹۸۱ انجام دادند. نتایج کارایی و اشتغال مناسب نشان می‌دهد که منجر به رفاه اجتماعی شده است [۲۱].

۴- حیدری کرد زنگنه در پایان‌نامه دکتری با عنوان "ارائه یک مدل مناسب برای ارتقا و توسعه خصوصی‌سازی در کشور" ضمن بررسی وضع موجود عمده‌ترین ابعاد خصوصی‌سازی را عنوان کرده است که به ترتیب اولویت عبارتند از بعد جهانی و بین‌المللی، بعد سیاسی، بعد قانونی و حقوقی، بعد نهادی و سازمانی، بعد طراحی و اجرای واگذاری، بعد اقتصادی، بعد مدیریتی و اجرایی، بعد اجتماعی و فرهنگی، بعد مجازی و بعد روش‌های خصوصی‌سازی.

در این بررسی وضع موجود خصوصی‌سازی نامناسب شناخته شده است و از نظر ابعاد و مؤلفه‌های مدل خصوصی‌سازی از مجموع ۱۹۰۰ امتیاز تنها ۵۷۶ امتیاز را کسب کرده است که بیانگر فاصله عملکردی ۷۰ درصد در ابعاد و مؤلفه‌های خصوصی‌سازی می‌باشد [۲۲].

۵- مطالعات وینینگ^{۱۱} و بردمن^{۱۲} با مقایسه بهره‌وری پانصد شرکت دولتی و خصوصی بین‌المللی در جهت بهره‌وری در بخش خصوصی را تأیید می‌کند [۲۳، صص ۲۰۵-۲۳۹] اما مطالعه ماهن^{۱۳} بهره‌وری بنگاه‌های دولتی با رقابت محدود و مقررات زیاد مانند صنایع برق را نشان داده است [۲۴].

۶- روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی است. به این صورت که نخست وضعیت خصوصی‌سازی در کشور و در صنعت پتروشیمی مورد بررسی قرار می‌گیرد و جنبه‌های مختلف آن مشخص می‌شود. از طرفی متغیرهای تدوین شده مدل مفهومی از طریق روش میدانی و کتابخانه‌ای و بررسی اسناد مورد بررسی و تحلیل می‌گیرد و روابط بین این متغیرها از طریق روش‌های آماری تجزیه و تحلیل قرار می‌شود سپس از آزمون فرضیه‌ها هم برای پذیرش یا رد متغیرها در مدل استفاده می‌شود.

۷- روش و ابزار جمع‌آوری داده‌ها

روش جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش از نوع میدانی است و آزمون مدل از طریق روش‌های میدانی و نظرسنجی از افراد خبره در مورد متغیرهای مدل استفاده شده است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه است. برای بررسی متغیرهای مدل، یک پرسشنامه با ۳۹ پرسش محقق ساخته طراحی شده است که بین افراد خبره در زمینه خصوصی‌سازی و سیاست‌گذاری توزیع شده است و از طرفی برای آزمون مقدماتی مدل از اسناد، کتاب‌ها، مقالات و سایت‌های اینترنتی و منابع علمی داخلی و خارجی استفاده شده است که با استناد این منابع مؤلفه‌های مدل به‌صورت تطبیقی مورد مقایسه قرار گرفته‌اند.

۸- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

داده‌های به‌دست آمده از طریق آزمون‌های آمار ناپارامتریک مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند، به این صورت که هر کدام از متغیرهای مدل نخست به‌صورت یک پرسش و سپس به‌صورت فرضیه درآمده و با استفاده از آزمون علامت یک نمونه‌ای Z مورد سنجش قرار گرفته‌اند و برای رتبه‌بندی بخش اهداف و متغیرهای مالی و متغیرهای مصلحت عامه، بخش تمهیدات و الزامات قبل از اجرای خصوصی‌سازی و نیز بخش استراتژی‌های خصوصی‌سازی از آزمون رتبه‌ای فریدمن استفاده شده است که با استفاده از نرم‌فزار Spss و Excel تحلیل‌های آماری انجام شده است.

۹- روایی و پایایی ابزار

روایی پرسشنامه از طریق نظرسنجی از اساتید خبره در زمینه خصوصی‌سازی و خط‌مشی‌گذاری مورد تأیید قرار گرفته و پایایی آن با استفاده از آزمون ضریب آلفای کرونباخ برای نمونه ۳۰ تایی به میزان ۰/۷۹، به‌دست آمده است.

۱۰- جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری در این تحقیق، افراد خبره در زمینه سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی دست‌اندرکار خصوصی‌سازی و واگذاری شرکت‌های دولتی هستند که شامل مدیران و کارکنان شرکت ملی صنایع

پتروشیمی ایران به‌عنوان مورد مطالعه، افراد خبره و کارشناس در سازمان خصوصی‌سازی کشور، ستاد پی‌گیری سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در وزارت امور اقتصادی و دارایی، شرکت ملی صنایع پتروشیمی، نمایندگان مجلس شورای اسلامی در کمیسیون‌های مربوطه و کارشناسان و مدیران مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، کارشناسان و مدیران کمیسیون‌های مربوطه در مجمع تشخیص مصلحت نظام و اساتید دست‌اندرکار امور اقتصاد و برنامه‌ریزی هستند. نمونه آماری در این تحقیق افرادی بوده‌اند به تعداد ۱۲۰ نفر که به پرسشنامه پاسخ داده‌اند. لازم به ذکر است که براساس جدول نمونه‌گیری مورگان برای یک جامعه با ۱۷۰ عضو، نمونه ۱۲۰ تایی کافی است.

۱۱- یافته‌های پژوهش

قبل از آزمون مؤلفه‌های مدل در وضع مطلوب ۲ سؤال برای بررسی وضع موجود خصوصی‌سازی مطرح شده است.

سؤال اول: آیا خصوصی‌سازی و واگذاری بنگاه‌های دولتی در ایران بر تحقق اهداف مالی بنگاه‌ها شامل سودآوری، بهره‌وری، رقابت و قیمت سهام تأثیر مثبت داشته است؟
نتایج مربوط به فرضیه‌های این سؤال با استفاده از آزمون علامت: $H_0: X \leq 3$ و

$$H_1: X > 3$$

فراوانی گروه اول برای این فرضیه، $X \leq 3$ ، ۵۵ و فراوانی گروه دوم، $X > 3$ ، ۶۵ نفر است. آماره آزمون نیز $0/91$ است، بنابراین این فرضیه در سطح خطای $Z_X = 0/05$ رد می‌شود.

سؤال دوم: آیا خصوصی‌سازی و واگذاری بنگاه‌های دولتی در ایران بر تحقق اهداف مصلحت عامه شامل عدالت، رفاه، اشتغال و محیط‌زیست تأثیر مثبت داشته است $H_0: X \leq 3$ و

$$H_1: X > 3$$

فراوانی گروه اول برای این فرضیه، $X \leq 3$ ، ۶۳ و فراوانی گروه دوم $X > 3$ نیز ۵۷ است. آماره آزمون $0/547$ است، بنابراین در سطح خطای $Z_X = 0/05$ این فرضیه رد می‌شود؛ یعنی خصوصی‌سازی و واگذاری بنگاه‌های دولتی در ایران بر تحقق اهداف مالی و اهداف مصلحت عامه تأثیر مثبت نداشته است.

جدول ۱ نتایج آزمون علامت برای متغیرهای مدل

ابعاد	مؤلفه‌ها (متغیرها)	فراوانی گروه ۱ $X \leq 2$	فراوانی گروه ۲ $X > 2$	فراوانی کل	آماره آزمون	سطح خطای %	نتیجه آزمون
سیاست‌گذاری	۱- سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور در سال ۱۴۰۴	۲۷	۹۳	۱۲۰	۶/۰۲	۱/۶۴۵	پذیرش H_1
	۲- سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی کشور	۱۳	۱۰۷	۱۲۰	۸/۵۸	۱/۶۴۵	پذیرش H_1
	۳- قوانین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور	۳۱	۸۹	۱۲۰	۵/۲۹	۱/۶۴۵	پذیرش H_1
اهداف و متغیرهای مالی (خرد)	۱- سودآوری بنگاه	۳۶	۸۴	۱۲۰	۴/۳۸	۱/۶۴۵	پذیرش H_1
	۲- بهره‌وری بنگاه	۳	۱۱۷	۱۲۰	۱۰/۴۰	۱/۶۴۵	پذیرش H_1
	۳- رقابت	۲۲	۹۸	۱۲۰	۶/۹۴	۱/۶۴۵	پذیرش H_1
	۴- قیمت سهام (ارزش سهام)	۶۹	۵۱	۱۲۰	-۱/۶۴	۱/۶۴۵	پذیرش H_1
اهداف و متغیرهای مصلحت عامه (کلان)	۱- عدالت	۲۸	۹۲	۱۲۰	۵/۴۸	۱/۶۴۵	پذیرش H_1
	۲- رفاه عمومی	۲۵	۹۵	۱۲۰	۶/۳۹	۱/۶۴۵	پذیرش H_1
	۳- اشتغال	۲۵	۹۵	۱۲۰	۶/۳۹	۱/۶۴۵	پذیرش H_1
	۴- محیط زیست	۲۷	۹۳	۱۲۰	۶/۰۶	۱/۶۴۵	پذیرش H_1

ادامه جدول ۱

ابعاد	مؤلفه‌ها (متغیرها)	فراوانی گروه ۱ $X \leq 3$	فراوانی گروه ۲ $X > 3$	فراوانی کل	آماره آزمون	سطح خطای %	نتیجه آزمون
تمهیدات قبل از اجرای استراتژی‌های خصوصی‌سازی (الزامات واگذاری)	۱- ایجاد یک نهاد دولتی برای نظارت بر فرایند خصوصی‌سازی	۵۲	۶۸	۱۲۰	۱/۴۶	۱/۶۴۵	H_1 رد
	۲- ایجاد یک نهاد غیردولتی برای نظارت بنگاه‌های خصوصی شده	۱۹	۱۰۱	۱۲۰	۷/۴۸	۱/۶۴۵	H_1 پذیرش
	۳- تحقیق و توسعه	۱۶	۱۰۴	۱۲۰	۸/۴۴	۱/۶۴۵	H_1 پذیرش
	۴- ارزیابی وضعیت مالی و تجدید ساختار شرکت‌های دولتی	۸	۱۱۲	۱۲۰	۹/۴۹	۱/۶۴۵	H_1 پذیرش
	۵- تضمین استخدام کارکنان موجود	۵۲	۶۷	۱۲۰	۱/۲۸	۱/۶۴۵	H_1 رد
	۶- ایجاد امنیت سرمایه‌گذاری	۳	۱۱۷	۱۲۰	۱۰/۴۰	۱/۶۴۵	H_1 پذیرش
	۷- ایجاد محیط رقابتی	۶	۱۱۴	۱۲۰	۹/۹۱	۱/۶۴۵	H_1 پذیرش
	۸- تقویت بازار بورس	۱۲	۱۰۸	۱۲۰	۸/۷۶	۱/۶۴۵	H_1 پذیرش
	۹- شفاف‌سازی در واگذاری‌ها	۰	۱۲۰	۱۲۰	۱۰/۹۵	۱/۶۴۵	H_1 پذیرش
	۱۰- وضع و اصلاح قوانین و مقررات	۱۳	۱۰۷	۱۲۰	۸/۵۸	۱/۶۴۵	H_1 پذیرش

ادامه جدول ۱

ابعاد	مؤلفه‌ها (متغیرها)	فراوانی گروه ۱ $X \leq 3$	فراوانی گروه ۲ $X > 3$	فراوانی کل	آماره آزمون	سطح خطای %	نتیجه آزمون
استراتژی‌های خصوصی سازی	۱- عرضه عمومی سهام از طریق بورس اوراق بهادار	۴۹	۷۱	۱۲۰	۲	۱/۶۴۵	پذیرش H_1
	۲- فروش خصوصی سهام از طریق مذاکره و مزایده به سرمایه‌گذاران خاص اعم از اشخاص و نهادهای واجد شرایط	۷۳	۴۷	۱۲۰	-۲/۳۷	۱/۶۴۵	رد H_1
	۳- فروش سهام به مدیران و کارکنان شرکت	۵۵	۶۵	۱۲۰	۰/۹۱	۱/۶۴۵	رد H_1
	۴- جذب سرمایه‌گذاری خارجی در سرمایه شرکت دولتی	۳۱	۸۹	۱۲۰	۵/۲۹	۱/۶۴۵	پذیرش H_1
	۵- عرضه عمومی سهام به صورت کوپن (سهام عدالت) به عموم مردم	۲	۱۱۸	۱۲۰	-۱۰/۶۴۵	۱/۶۴۵	رد H_1
	۶- مشارکت سرمایه‌گذاری خصوصی داخلی در شرکت دولتی و عدم واگذاری آن	۹۲	۲۸	۱۲۰	-۵/۸	۱/۶۴۵	رد H_1
	۶- مشارکت سرمایه‌گذاری خصوصی داخلی در شرکت دولتی و عدم واگذاری آن	۹۲	۲۸	۱۲۰	-۵/۸	۱/۶۴۵	رد H_1
	۸- خصوصی سازی از طریق اجاره و عدم واگذاری آن	۹۸	۲۲	۱۲۰	-۶/۹۳	۱/۶۴۵	رد H_1
	۹- خصوصی سازی از طریق قرارداد مدیریتی	۸۸	۳۲	۱۲۰	-۵/۱۱	۱/۶۴۵	رد H_1
	۱۰- خصوصی سازی از طریق فروش سهام به تعاونی‌ها	۱۰۴	۱۶	۱۲۰	-۸/۰۳	۱/۶۴۵	رد H_1

ادامه جدول ۱

نتیجه آزمون	سطح خطای ۵٪	آماره آزمون	فراوانی کل	فراوانی گروه ۲ $X > 3$	فراوانی گروه ۱ $X \leq 3$	مؤلفه‌ها (متغیرها)	ابعاد
پذیرش H_1	۱/۶۴۵	۷/۱۲	۱۲۰	۹۹	۲۱	۱- نظارت دولت بر خصوصی‌سازی	نظارت بر فرایند خصوصی‌سازی از آغاز تا پایان
پذیرش H_1	۱/۶۴۵	۷/۳	۱۲۰	۱۰۰	۲۰	۲- نظارت مجلس بر خصوصی‌سازی	
پذیرش H_1	۱/۶۴۵	۳/۴۶	۱۲۰	۷۹	۴۱	۳- نظارت مجمع تشخیص مصلحت نظام بر خصوصی‌سازی	
پذیرش H_1	۱/۶۴۵	۸/۷۶	۱۲۰	۱۰۵	۱۵	۴- نظارت رسانه‌های عمومی و مطبوعات بر خصوصی‌سازی	
پذیرش H_1	۱/۶۴۵	۶/۳۹	۱۲۰	۹۵	۲۵	۵- نظارت سازمان‌های غیردولتی و انجمن‌ها بر خصوصی‌سازی	
پذیرش H_1	۱/۶۴۵	۸/۷۶	۱۲۰	۱۰۵	۱۵	تهیه گزارش عملکرد از خصوصی‌سازی	تهیه گزارش عملکرد از خصوصی‌سازی

جدول ۲ نتایج تحلیل آماری رتبه بندی متغیرهای بخش عوامل مالی - آمار توصیفی

متغیر	فراوانی کل	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
سود	۱۲۰	۳/۸۹	۰/۸۸۷	۲	۵
بهره‌وری	۱۲۰	۴/۵۶	۰/۶۰۵	۲	۵
رقابت	۱۲۰	۴/۱۹	۰/۷۸۱	۱	۵
قیمت	۱۲۰	۳/۴۱	۰/۹۴۸	۱	۵

نتیجه آزمون فریدمن بابت این متغیرها به ترتیب اولویت عبارت است از ۱- بهره‌وری با رتبه ۳/۲۳، اولویت اول؛ ۲- رقابت با رتبه ۲/۷۶، اولویت دوم؛ ۳- سود با رتبه ۲/۳۲ اولویت سوم و قیمت سهام با رتبه ۱/۶۹ اولویت چهارم است. آماره آزمون برای رتبه‌بندی این متغیرها عبارت است از تعداد فراوانی ۱۲۰، کای اسکور ۱۳۵/۶۹۹، درجه آزادی ۳ و سطح معناداری ۰/۰۰ است.

جدول ۳ آمار توصیفی متغیرهای مصلحت عامه براساس آزمون فریدمن

متغیر	فراوانی کل	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
عدالت	۱۲۰	۳/۹۴	۰/۹۴۶	۱	۵
رفاه	۱۲۰	۴/۰۷	۰/۸۱۷	۱	۵
اشتغال	۱۲۰	۴/۱۶	۰/۸۲۰	۱	۵
محیط زیست	۱۲۰	۴/۰۹	۰/۸۸۹	۱	۵

نتایج آزمون رتبه‌ای فریدمن بابت این متغیرها به ترتیب اولویت عبارت است از اشتغال با میانگین رتبه ۲/۶۸ اول، محیط‌زیست ۲/۵۴، دوم، رفاه ۲/۴۶ سوم و عدالت ۲/۳۳ چهارم. آماره آزمون عبارت است از: تعداد فراوانی ۱۲۰، کای اسکور ۸/۲۱۶ و درجه آزادی ۳ و سطح معناداری ۰/۰۴۲ است.

جدول ۴ آمار توصیفی متغیرهای الزامات خصوصی سازی

متغیرها	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
- ایجاد یک نهاد دولتی برای خصوصی سازی	۱۲۰	۳/۵۲	۱/۳۲۷	۱	۵
- ایجاد یک نهاد تخصصی نظارتی و ارزیابی غیردولتی برای نظارت	۱۲۰	۴/۱۰	۰/۹۵۱	۱	۵
- تحقیق و توسعه	۱۲۰	۴/۳۵	۰/۹۶۸	۱	۵
- ارزیابی وضعیت مالی و تجدید ساختار شرکتها	۱۲۰	۴/۳۴	۰/۶۰۳	۳	۵

ادامه جدول ۴

متغیرها	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
-تضمین استخدام کارکنان	۱۲۰	۳/۷۰	۱/۰۱۳	۱	۵
-ایجاد امنیت سرمایه‌گذاری	۱۲۰	۴/۶۴	۰/۵۳۳	۳	۵
-ایجاد محیط رقابتی	۱۲۰	۴/۵۳	۰/۵۹۴	۳	۵
-تقویت بازار بورس	۱۲۰	۴/۳۶	۰/۶۶۰	۳	۵
-شفاف‌سازی در واگذاری‌ها	۱۲۰	۴/۸۲	۰/۳۸۳	۴	۵
-وضع و اصلاح قوانین و مقررات	۱۲۰	۴/۵۳	۰/۶۷۴	۳	۵

آماره آزمون این متغیرها عبارت است از:
فراوانی ۱۲۰، کای اسکور، درجه آزادی ۹ و سطح معناداری صفر (۰/۰) است.

جدول ۵ اولویت‌بندی الزامات خصوصی‌سازی

اولویت	میانگین رتبه	متغیر
اول	۷/۲۹	شفاف‌سازی در واگذاری‌ها
دوم	۶/۵۵	ایجاد امنیت سرمایه‌گذاری
سوم	۶/۱۹	وضع و اصلاح قوانین و مقررات
چهارم	۶/۱۱	ایجاد محیط رقابتی
پنجم	۵/۶۶	تحقیق و توسعه
ششم	۵/۴۱	تقویت بازار بورس
هفتم	۵/۳۲	ارزیابی وضعیت مالی و تجدید ساختار شرکت‌ها
هشتم	۴/۹۰	ایجاد نهاد تخصصی غیردولتی برای نظارت بر خصوصی‌سازی
نهم	۳/۸۷	ایجاد نهاد تخصصی دولتی نظارتی
دهم	۳/۶۹	تضمین استخدام کارکنان

جدول ۶ آمار توصیفی استراتژی‌های خصوصی سازی

متغیرها	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
عرضه عمومی سهام از طریق بورس	۱۲۰	۳/۵۷	۰/۹۸۸	۱	۵
فروش خصوصی سهام از طریق مزایده و مذاکره	۱۲۰	۳/۰۲	۱/۰۴۹	۱	۵
فروش سهام به مدیران و کارکنان شرکت	۱۲۰	۳/۴۴	۱/۰۴۷	۱	۵
جذب سرمایه‌گذار خارجی	۱۲۰	۴/۰۴	۰/۸۵۸	۱	۵
عرضه سهام از طریق کوپن (سهام عدالت)	۱۲۰	۱/۵۸	۰/۷۸۶	۱	۵
مشارکت بخش خصوصی داخلی در سرمایه شرکت	۱۲۰	۲/۸۵	۰/۸۶	۱	۵
فروش اموال و دارایی‌های شرکت	۱۲۰	۱/۸۵	۰/۸۲۰	۱	۵
قرارداد مدیریتی	۱۲۰	۲/۸۲	۱/۱۵۵	۱	۵
فروش اموال و دارایی‌های شرکت	۱۲۰	۲/۶۹	۰/۹۷۲	۱	۵
فروش سهام به تعاونی‌ها	۱۲۰	۲/۳۴	۰/۹۹۵	۱	۵

جدول ۷ اولویت‌بندی استراتژی‌های خصوصی سازی

اولویت	میانگین رتبه	استراتژی‌ها
اول	۸/۳۲	جذب سرمایه‌گذاری خارجی در شرکت دولتی
دوم	۷/۳۳	عرضه عمومی سهام از طریق بورس اوراق بهادار
سوم	۶/۹۷	فروش سهام به مدیران و کارکنان
چهارم	۵/۹۹	فروش سهام به سرمایه‌گذاران خاص از طریق مزایده و مذاکره
پنجم	۵/۶۴	جذب سرمایه‌گذاری داخلی در شرکت دولتی
ششم	۵/۵۶	قرارداد مدیریتی
هفتم	۵/۲۴	اجاره شرکت‌های دولتی و عدم واگذاری آن‌ها
هشتم	۴/۲۷	- فروش سهام به تعاونی‌ها
نهم	۳/۱۴	فروش اموال و دارایی‌های شرکت و عدم واگذاری آن
دهم	۲/۵۳	عرضه سهام از طریق کوپن (سهام عدالت)

۱۲- نتیجه‌گیری

با توجه به یافته‌های تحقیق براساس آزمون علامت Z و آزمون رتبه‌ای فریدمن در بعد سیاست‌گذاری هر سه متغیر این بعد شامل سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور در سال ۱۴۰۴، سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و قوانین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور در مدل پذیرفته شدند که از اجزای مدل محسوب می‌شوند. در بعد اهداف و متغیرهای مالی بنگاه (خرد)، متغیرهای سودآوری، بهره‌وری، رقابت و قیمت نیز تأیید شدند. اولویت این متغیرها عبارت است از ۱- بهره‌وری؛ ۲- رقابت؛ ۳- سودآوری. در بعد اهداف مصلحت عامه (کلان) هم هر چهار متغیر آن در مدل پذیرفته شدند که اولویت آن‌ها به‌ترتیب عبارت است از ۱- اشتغال؛ ۲- محیط‌زیست؛ ۳- رفاه و ۴- عدالت. در بعد تمهیدات و الزامات قبل از اجرای خصوصی‌سازی، متغیرهای پذیرفته شده در مدل به‌ترتیب اولویت عبارتند از: ۱- شفاف‌سازی در واگذاری‌ها؛ ۲- ایجاد امنیت سرمایه‌گذاری؛ ۳- وضع و اصلاح قوانین و مقررات؛ ۴- ایجاد محیط رقابتی؛ ۵- تحقیق و توسعه؛ ۶- تقویت بازار بورس؛ ۷- ارزیابی وضعیت مالی و تجدید ساختار شرکت‌ها؛ ۸- ایجاد یک نهاد غیردولتی برای نظارت و ارزیابی فرایند خصوصی‌سازی. در بعد استراتژی‌های خصوصی‌سازی دو متغیر پذیرفته شدند و بقیه از مدل حذف شدند که به‌ترتیب عبارتند از: ۱- جذب سرمایه‌گذاری خارجی؛ ۲- عرضه عمومی سهام از طریق بورس اوراق بهادار. در بعد نظارت نیز هر ۴ متغیر پذیرفته شدند که عبارتند از: ۱- نظارت دولت؛ ۲- مجلس شورای اسلامی؛ ۳- مجمع تشخیص مصلحت نظام؛ ۴- رسانه‌ها و مطبوعات؛ ۵- NGOها و ۶- تهیه گزارش عملکرد در فرایند خصوصی‌سازی.

مدل طراحی شده فوق به‌عنوان مدلی برای اجرای خصوصی‌سازی در کشور ارائه شده است و پیشنهاد می‌شود که مسئولان امر خصوصی‌سازی و واگذاری در جهت اجرای هر چه بهتر آن، مدلی مربوطه را به‌عنوان راهکاری مناسب در نظر داشته باشند، همچنین ضمن توجه به اهداف کارایی بنگاه‌ها، مصلحت عامه نیز در نظر گرفته شود و در چارچوب قوانین و خط‌مشی‌های کشور و نیز اعمال تمهیدات لازم قبل از اجرای هر نوع واگذاری، استراتژی‌های مناسب انتخاب

شده و به‌طور مستمر از طریق نهادهای دولتی و غیر دولتی بر فرایند خصوصی‌سازی نظارت اعمال شود..

۱۳- پی‌نوشت‌ها

1. Privatization
2. Voucher privatization
3. Yeldan A. Ernic.
4. International Monetary Fund.
5. International Bank for Reconstruction and Development.
6. Yin Fang Zhang.
7. David Parker.
8. Juliet Dsouza et al.
9. Organization of Economic Cooperation and Development
10. Ronald Fisher.
11. Vining.
12. Boordman
13. Mohan

۱۴- منابع

- [1] Brune, Nancy, G.Garret , B. Kocut ; "The intwernational monetary fund and global spread of privatization"; IMF Staff Papers Vol. 51, No. 2: pp.198, 2004.
- [۲] کمیجانی ا.؛ ارزیابی عملکرد سیاست خصوصی‌سازی در ایران؛ تهران: انتشارات پایگان، چاپ اول، ص ۲۵، ۱۳۸۲.
- [۳] بهکش م. م.؛ اقتصاد ایران در بستر جهانی‌شدن؛ نشر نی، چاپ دوم، صص ۱۱۱-۱۱۰، ۱۳۸۱.
- [4] Glinkina S.P.; "Outcomes of the russian model"; Cases from Asia and Transitional Economies, pp. 297, 2006.
- [5] Gokgur N. , Jones L. ; "Assessing the impact of privatization in africa"; Senegal Electricity, Boston Institute for Developing Economies (BIDE), October, pp. 2, 2006.

- [6] Hassan Khan A. ;"Is privatization in Pakistan Purposeful? "; Privatization in Pakistan, pp.1, 2003
- [7] Wade S, Lauren; "The privatization of American House Museums: Three case studies, a thesis in historic preservation; Thesis of The Degree of Master of Science pp. 4, 2008.
- [8] Martin J.; "Deregulation and privatization in the Japanese financial sector and its effect on competition"; Student Essay , pp. 1, 2008
- [9] Chlopek M. , Penton P.; "Privatization in Poland", Overview, 4th Annual Investing in Poland conference, New York , April 21, 2005.
- [10]Nawaz A. ; "Hakroand muham"pre- post performance assessment of privatization process in Pakistan"; *International Review of Business Research Papers*, Vol. 5, No. 1: pp.70-86, January 2009.
- [11]Djukanovic M.; "Decision on privatization plan for 2009; Government of Montenegro Prime Minister , No: 03-13136 Podgorica, 2008.
- [12]Kenaway E. M.; "The privatization's mechanisms and methods in Egypt: Practical cases"; *Journal of Applied Sciences Research* 5(4),Kafr Elshikh University, pp. 423-426, 2009.
- [13]King R , Levin R; "Financial and growth: Schumpeter might be right; *Quarterly of Economic*, No. 3 : pp. 108, 1993.
- [14]Otaibi M. M.; Economic study of relationship between privatization and economic growth from a sample of developing countries; Ph. D. Dissertation, Colorado State University from Collins ,Colorado, pp. 20-21, Summer 2006.
- [15] Waigama M. S. Samwel ;"Privatization process and asset valuation"; A Case Study of Tanzania, P.H.D Disertation in Building and Real estate, Economics School of Architecture and The Built Environment , Royal Institute of Technology

Stockholm, pp. 27, 2008.

- [۱۶] حاجیلی م.؛ مجموعه پژوهش‌های اقتصادی؛ شماره ۱۶، خصوصی‌سازی، اداره بررسی‌های اقتصادی، آذر ۱۳۷۸، مرکز اطلاعات مدارک علمی ایران، تهیه مدارک ۱۳۷۹.
- [17] Yeldan A. E., "Assessing the privatization experience in Turkey"; Implementation, Politics and Performance Results, Global Policy Network, pp. 3-30, April 2006.
- [۱۸] حیدری غ. ر.؛ طراحی مدل خصوصی‌سازی در ایران، مورد صنعت برق؛ پایان‌نامه دکتري، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۶.
- [19] Zhang Yin Fang D. P. , Kirkpatric C.; "Competition, regulation and privatisation of electricity generation in developing countries: Does the sequencing of the reforms matter? "; *The Quarterly Review of Economic and finance*, Vol. 45, Issue 2-3: pp. 358-379, May 2005.
- [20] D'Souza, Juliet ,W. Megginson and R. Nash; "Effect of institutional and firm ,specific characteristics on post-privatization performance: Evidence from developed countries"; *Journal of Corporate Finance*, Vol. 11, Issue 5: pp. 747-766, October 2005.
- [21] Fischer Ronald, R.Gutierrez and P.Serra ;"The effect of privatization on firm and social welfare: The Chilean case"; Univeridad De Chile, May 2003.
- [۲۲] حیدری کرد زنگنه غ. ر.، "ارائه یک مدل مناسب برای ارتقا و توسعه خصوصی‌سازی در کشور"؛ پایان‌نامه دکترا، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات و مرکز آموزش‌های بین‌المللی، ۱۳۸۶.
- [23] Vining A. , Boardman ;"Ownership versus competition:Efficiency in public enterprise"; *Public Choice*, Vol. 37: pp. 205-239, 1992.
- [24] MohanT. R.;"Privatization in India: Issues and evidence"; Ph.D, Dissertation, Indian Institution of Management, Ahmadabad, Indian,2002
- [25] Fare R. S. Grosskopf , Logan J. ;"Relative Performance of Publicly Owned and Privately Owned Utilities"; *Journal of Public Economics*, Vol. 17, 1985, pp80-106